

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПАНА
ФРАНКА
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО МЕДИЧНОГО ЗАКЛАДУ

Дипломна робота із соціальної педагогіки
(освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр»)

студента 6 курсу 62 групи
галузі знань:

0101 Педагогічна освіта

напряму підготовки:

8.01010601 Соціальна педагогіка

Михнюка Сергія Вікторовича

Керівник:

доктор педагогічних наук,
професор ***Н. А. Сейко***

Рецензент: кандидат соціологічних наук,
доцент, завідувач кафедри соціальної роботи
Житомирського економіко-гуманітарного
інституту університету «Україна» ***Г. В. Бурова***

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	Ошибка! Закладка не определена.
1.1. Генеза волонтерської діяльності у вітчизняній та зарубіжній практиці.....	Ошибка! Закладка не определена.
1.2. Класифікація волонтерських груп.....	Ошибка! Закладка не определена.
1.3. Етичні засади волонтерської діяльності.....	Ошибка! Закладка не определена.
Висновки до розділу 1	Ошибка! Закладка не определена.
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВМЗ	Ошибка! Закладка не определена.
2.1. Умови забезпечення діяльності студентських волонтерських груп	Ошибка! Закладка не определена.
2.2. Специфіка функціонування військового медичного закладу в умовах локального військового конфлікту.....	Ошибка! Закладка не определена.
2.3. Організація діяльності волонтерів у військовому медичному закладі.....	Ошибка! Закладка не определена.
Висновки до розділу 2	Ошибка! Закладка не определена.
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІСТУ І ФОРМ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО МЕДИЧНОГО ЗАКЛАДУ	Ошибка! Закладка не определена.
3.1. Програма експериментальної роботи з вивчення особливостей волонтерської діяльності студентів в умовах військового медичного закладу.....	Ошибка! Закладка не определена.
3.2. Аналіз результатів проведеної експериментальної роботи	Ошибка! Закладка не определена.
3.3. Рекомендації з організації волонтерської діяльності студентів в умовах військового медичного закладу (на базі Житомирського військового госпіталю).....	Ошибка! Закладка не определена.
Висновки до розділу 3	Ошибка! Закладка не определена.
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	6
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	11
ДОДАТКИ.....	Ошибка! Закладка не определена.

ВСТУП

Актуальність дослідження. У зв'язку із соціально-економічною та геополітичною кризою в Україні, що розвивається на тлі військового конфлікту, ще більш відчутно визначилися прошарки населення, котрі потребують соціально-педагогічної допомоги. Особливо гостро це стосується учасників антитерористичної операції. Наряду із державним забезпеченням та соціальним захистом визначеної категорії осіб, значна роль у реінтеграції учасників військових дій належить системі центрів соціальних служб для молоді, громадським і релігійним організаціям, волонтерським спільнотам.

Слід відзначити, що наразі особливо активно до волонтерської діяльності долучається студентська молодь, яка ніколи не лишалася осторонь трансформаційних процесів у державі.

Теоретичною основою вивчення соціально-педагогічного змісту волонтерської діяльності є праці вітчизняних вчених: О. В. Безпалько, О. В. Бурлія, Н. В. Заверико, І. Д. Зверєвої, Н. М. Івченко, А. Й. Капської, О. Г. Карпенко, В. О. Кратінової, Н. Б. Ларіонової, Т. Л. Лях, Н. А. Сейко, Л. Т. Тютті та ін.

Кількість медійного контенту з проблеми організації волонтерської діяльності в умовах військового медичного закладу свідчить про зростання до неї уваги з боку громадськості. Водночас, у галузі соціально-педагогічної науки та практики ця важлива у прикладному плані проблема наразі системно не розглядалась.

Охарактеризована суперечність, актуальність проблеми, її недостатня теоретична та практична розробленість й зумовили вибір теми нашого магістерського дослідження: **«Соціально-педагогічні основи волонтерської діяльності в умовах військового медичного закладу»**.

Мета дослідження: обґрунтувати соціально-педагогічну специфіку змісту і форм волонтерської діяльності в умовах військового медичного закладу.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сутність і зміст поняття «волонтерство» в теорії та практиці соціально-педагогічної діяльності;
2. Охарактеризувати специфіку функціонування військового медичного закладу в умовах локального військового конфлікту;
3. Вивчити основні засади волонтерської діяльності в умовах військового медичного закладу;
4. Розробити рекомендації з організації волонтерської діяльності в умовах військового медичного закладу.

Об'єкт дослідження: волонтерська діяльність студентів ВНЗ.

Предмет дослідження: форми і методи волонтерської діяльності в умовах військового медичного закладу.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз наукової літератури з проблеми дослідження; аналіз і синтез базових категорій дослідження – волонтерство, волонтерська діяльність, військовий медичний заклад, військовий конфлікт; аналіз та синтез причинно-наслідкових зв'язків у контексті дослідження; узагальнення висновків дослідження); емпіричні (асоціативний експеримент, опитувальник «Соціально-психологічні установки особистості в мотиваційній сфері О. Ф. Потьомкіної», методи математичної статистики: побудова кластерного дерева за результатами асоціативного експерименту за допомогою програми STATISTICA 6.0).

Наукова новизна дослідження: *вперше* вивчено основні соціально-педагогічні засади волонтерської діяльності в умовах військового медичного закладу; розроблено рекомендації з організації волонтерської діяльності в умовах ВМЗ.

Практичне значення дослідження: висновки роботи доцільно використовувати при організації волонтерської діяльності у ВМЗ.

Публікації за темою дослідження:

1. Михнюк С. В. Соціально-педагогічні основи волонтерської діяльності в умовах військового медичного закладу / С. В. Михнюк // Актуальні проблеми соціальної сфери : [збірник наукових робіт викладачів і студентів / за заг. ред. Н. П. Павлик]. – Житомир : Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2014. – С. 43–44.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів (теоретичних та емпіричного), висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (72 джерела, з них – 5 іноземною мовою), додатків (5 найменувань). Загальний обсяг роботи складає 99 сторінок та 43 сторінки додатків.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Нами вивчено історичну ретроспективу волонтерства у вітчизняній та зарубіжній практиці, яка формує чітке уявлення про суть та зміст волонтерської діяльності як такої. Слід відмітити, що у світовій практиці найголовнішою ознакою волонтерства є те, що волонтер частину свого вільного часу, сил, енергії, знань, досвіду добровільно витрачає на здійснення діяльності, яка є корисною людям і суспільству загалом.

Волонтер – це особа, яка за власним бажанням допомагає іншим. У багатьох словниках термін «волонтер» часто трактується як «особа, яка добровільно вступила на військову службу». Нині волонтерство пов'язане не тільки з військовою службою. Воно розвивається, орієнтуючись на надання допомоги всім, хто її потребує.

Волонтерська діяльність – індивідуальна чи колективна – це спосіб підтримки, піклування, надання допомоги членам громади; взаємодії між людьми для спільного вироблення нових шляхів вирішення проблем, які виникають. Це створює можливості для навчання та розвитку впродовж життя кожної людини.

Проаналізувавши класифікацію волонтерських груп, нами було встановлено, що волонтерська група – це невелика за чисельністю спільнота людей, яка діє на добровільних засадах, об'єднана певною благодійною діяльністю, утворена при державній чи неурядовій організації, або ж функціонує як неформальна ініціативна група. Нами були розглянуті класифікації волонтерських груп різних науковців та виявлено критерії їх поділу: термін роботи волонтерів, ступінь професіоналізму, вік, соціальна роль, соціальний статус, ступінь мобільності, приналежність до організацій, досвід волонтерської роботи, склад волонтерської групи та ін.

Разом з тим, розглянувши етичні засади волонтерства, слід відмітити, що етичні норми закріплюють обов'язкові правила

волонтерської діяльності, у яких відображено основні вимоги і критерії поведінки волонтера, які впливають зі специфічних умов та змісту його діяльності.

Нами встановлено, що Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України регламентує етичну поведінку волонтерів стосовно волонтерської діяльності, колег, клієнтів та волонтерської організації, за якою закріплений. Окрім того, нами були виокремлені етичні принципи волонтерської діяльності: безкорисливість, визнання права клієнта щодо прийняття самостійного рішення, відсутність упереджень по відношенню до клієнта, добровільність, доброзичливість, добросовісність, дотримання норм етики волонтерської діяльності, дотримання розумних інтересів клієнта, законність, залучення до проектів, програм організації, конфіденційність, особиста відповідальність, прийняття клієнта таким, яким він є, солідарність з цілями організації.

2. Вивчивши особливості функціонування волонтерської діяльності в умовах ВМЗ (військового медичного закладу), ми дійшли ряду висновків.

По-перше, аналіз професійної літератури показав, що під умовами забезпечення діяльності волонтерських груп розуміють сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, які зумовлюють результативність їхньої роботи. Умови забезпечення діяльності волонтерських груп об'єднують у дві групи – об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні умови забезпечуються безпосередньо організацією, на базі якої працює волонтерська група, суб'єктивні – особистісними характеристиками самого волонтера, його знаннями та вміннями. У контексті цього виокремлюють особистісні, когнітивно-операційні та мотиваційні характеристики волонтера. Також до умов забезпечення діяльності волонтерських груп доцільно зарахувати стан фізичного та психічного здоров'я волонтера.

По-друге, проведений аналіз літератури дає можливість визначити функціональне призначення й мету діяльності військової охорони здоров'я в загальнодержавній системі охорони здоров'я населення, роль і місце її

термінового законодавчого врегулювання. Складні економічні, політичні, соціальні умови, у яких нині опинилася Україна, потребують прискорення інтеграційних процесів складових загальнодержавної системи охорони здоров'я з метою створення єдиного медичного простору держави. Структурна перебудова ЗСУ на сучасному етапі розвитку, а відповідно, й військово-медичної служби, неможливі без нормативно-правової бази, а саме Військово-медичної доктрини, Концепції медичного забезпечення військ (сил) у різних умовах діяльності, керівництв (настанов, вказівок тощо) зі складових МЗ і фахових напрямів діяльності, єдиних медичних протоколів бойової патології і військово-медичних стандартів.

По-третє, розглянувши організацію діяльності волонтерів у військовому медичному закладі, нами було встановлено, що перш ніж організувати діяльність волонтерів, необхідно провести ряд заходів, які сприятимуть точному розумінню поставленого перед ними завдання, зроблять їх роботу результативною та безпечною. Значну роль у цьому процесі відіграє орієнтування волонтерів. Зокрема, орієнтування дозволяє волонтерам краще зрозуміти роль та функції волонтерів у закладі; допомагає розвинути почуття спільності з цілями і завданнями організації; як вони можуть застосувати свої навички та знання в організації; якіснують правила і технології роботи.

3. У процесі дослідження було опитано 30 респондентів. У результаті проведеного дослідження було отримано 150 слів-асоціацій. Враховуючи мету й завдання нашого дослідження, а також припущення про те, що слова-асоціації дозволяють дослідити неусвідомлювані характеристики образу волонтера у масовій свідомості, у якості основного критерію для проведення аналізу ми обрали характер емоційної забарвленості. В результаті якісного аналізу ми виділяємо п'ять основних категорій: «негатив»; «характеристики діяльності»; «позитивні характеристики»; «інше». Найбільша кількість отриманих слів-асоціацій належить до категорії «позитивні характеристики».

Позитивні характеристики включають у себе 2 категорії: етичні (45 слів) та психологічні характеристики (38 слів). До етичних характеристик увійшли слова, такі як самовіддача, безкорисність, доброзичливість, небайдужість, безвідмовність, милосердя і т. д. До психологічних характеристик ми віднесли такі слова, як: емпатія, активність, чуйність, відповідальність, відчайдушні, співчуття, відкритість, щирість, розуміння, уважність, намір, сміливість, спілкування, порада, взаєморозуміння, ввічливість, підвищення рівня соціалізації, друзі. До слів-асоціацій, що характеризуються негативно, відноситься горе, труднощі, невизначеність.

Категорія «характеристики діяльності» включає в себе 52 слова, які характеризують волонтера як помічник, доброволець, радник і т.д. Це може свідчити про те, що образ волонтера у масовій свідомості постає як людина, яка завжди готова допомогти, підтримати, та коли до неї звернутися, ніколи не відвернеться.

Провівши дослідження, що спрямоване на діагностику соціально-психологічних установок особистості в мотиваційній сфері за допомогою О. Ф. Потьомкіної, ми можемо узагальнити, що за загальними даними у волонтерів переважає шкала мотивів ОС (орієнтація на свободу), також продемонстрували досить високі показники за шкалою «орієнтація на працю» (ОП), і лише незначна кількість опитаних орієнтується на владу. Все вищеперераховане підтверджує гіпотезу нашого дослідження.

На основі результатів дослідження та науково-методичних підходів до організації волонтерської діяльності, нами були розроблені рекомендації з організації волонтерської діяльності студентів в умовах військового медичного закладу. Розроблені рекомендації розраховані на поетапну комплексну діяльність із долучення та організації діяльності волонтерів у військовому медичному закладі. На нашу думку цей процес включає 10 основних етапів: визначте мету та завдання волонтерської діяльності у закладі, розробіть політику закладу стосовно волонтерів, проведіть тренінг для персоналу військового медичного закладу з роботи з

волонтерами, складіть опис робіт для волонтера, розпочніть залучення волонтерів, підготуйте волонтерів до роботи у військовому медичному закладі, регулярно здійснюйте моніторинг та контроль діяльності волонтерів, ведіть облік часу роботи волонтерів, регулярно заохочуйте волонтерів, компенсуйте певні витрати волонтерів.

Відповідно до цього алгоритму, на нашу думку, необхідно мотивувати, долучати та організовувати роботу волонтерів у військовому медичному закладі. На нашу думку, до ключових категорій потенційних волонтерів у цій сфері належать молоді люди (студентська молодь).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксенова Ю. Фандрайзинг для развития / Ю. Аксенова, А. Вербицкий, П. Гамольский. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 234 с.
2. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді : теоретико-методологічні основи : монографія / О. В. Безпалько; М-во освіти і науки України; Ін-т проблем виховання Академії педагогічних наук. – К. : Наук. світ, 2006. – 363 с.
3. Бондаренко З. Модель організації волонтерської роботи в умовах вищого навчального закладу / З. Бондаренко // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2007. – № 4. – С. 50–58.
4. Бондаренко З. П. До питання про менеджмент та супервізію волонтерської роботи / З. П. Бондаренко // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2012. – № 2. – С. 43–53.
5. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу : дис. канд. пед. Наук : 13.00.05 / Зоя Петрівна Бондаренко. – К., 2008. – 247 с.
6. Бурлій О. В. Працюємо з волонтерами : з досвіду роботи Таращан. РЦСССДМ Київ. обл. / О. В. Бурлій // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2008. – № 2. – С. 124–126.
7. Вовк В. С. Надання соціальних послуг організаціями громадянського суспільства та регулювання волонтерського руху / В. С. Вовк // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2007. – № 4. – С. 68–76.
8. Волонтери в соціальній роботі / [упоряд. : О. Главник, Н. Романова, Т. Дружченко]. – К. : Главник, 2006. – 127 с.
9. Волонтерский менеджмент : пособ. для сотрудников и молодежных лидеров Белорусского Общества Красного Креста по организации

- работы волонтеров [Электронный ресурс]. – 74 с. – Режим доступа : [http: // bmu-rcn.narod.ru](http://bmu-rcn.narod.ru).–Назва з екрану.
10. Волонтерское движение в Харькове / [С. А. Горбунова-Рубан, О. В. Кулинич, Т. А. Коханий, А. В. Парщик]. – Х. : Фактор, 2004. – 160 с.
 11. Волонтерство разом з YMCA. Категоризація волонтерів [Електронний ресурс] : Міжнародна спілка християнської молоді (YMCA). – Режим доступу : http://www.ymca.net/get_involved/get_involved_as_a_ymca_volunteer.– Назва з екрану.
 12. Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді : зб. ст. міжнар. наук. конф. для студ. та аспір. «Обличчя соціальної держави» в рамках проекту «Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям у громаді», (Київ, 22-23 берез. 2006 р.) / [упор. Т. Л. Лях ; передм. Т. П. Басюк]. – К. : Християнський дитячий фонд, 2006. – 96 с.
 13. Волонтерський рух в Україні : тенденції розвитку / [Р. Х. Вайнола, А. І. Капська, Н. М. Комарова та ін.]. – К. : Академпрес, 1999. – 112 с.
 14. Гвоздь О. В. Проведення зборів-походів волонтерських загонів / О. В. Гвоздь // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2006. – № 1. – С. 119-139 ; № 2. – С. 117–127.
 15. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
 16. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : Русский язык, 1981. – Т. 2. – 780 с.
 17. Заверико Н. В. Організація роботи служби волонтерів : метод. реком. / Н. В. Заверико. – Запоріжжя : ЗДУ, 2005. – 28 с.
 18. Заверико Н. В. Основи управління діяльністю волонтерів : метод. реком. / Н. В. Заверико. – Запоріжжя : ЗДУ, 2004. – 36 с.

19. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 5073 – VI [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>. – Назва з екрану.
20. Зверева І. Д. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; за заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
21. Івченко Н. М. Участь молоді у волонтерській діяльності як соціально-педагогічна проблема (інтерпретаційний аспект) / Н. М. Івченко // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2003. – № 1. – С. 23–28.
22. Капська А. Й. Молоді молодим : підготовка волонтерів у центрах соціальних служб / А. Й. Капська // Технології соціально-педагогічної роботи : навч. посіб. / [за ред. А. Й. Капської]. – К. : Аспект, 2000. – С. 245–263.
23. Капська А. Й. Стратегічний підхід до організації діяльності волонтерських груп / А. Й. Капська // Соціальна робота : навч. посіб. / А. Й. Капська – К. : Слово, 2011. – С. 359–379.
24. Карпенко О. Г. Волонтерство як соціально-педагогічна умова становлення особистості / О. Г. Карпенко // Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Й. Капської. – Вид. 3-тє, переробл. і доповн. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – С. 223–243.
25. Карпенко О. Г. Волонтерство як чинник соціально-педагогічного впливу на становлення особистості / О. Г. Карпенко // Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Й. Капської. – 5-те вид., переробл. і доповн. – К. : Центр учб. л-ри, 2011. – С. 181–199.
26. Кивлюк В. С. До питання удосконалення системи управління матеріально-технічним, транспортним і медичним забезпеченням Збройних Сил України / В. С. Кивлюк // Наука і оборона. – 2012. – № 1. – С. 55–57.

27. Кропоткин П. А. Этика : учеб. пособ. / П. А. Кропоткин. – М. : Академия, 1991. – 188 с.
28. Ларіонова Н. Історико-феноменологічний аналіз волонтерства / Н. Ларіонова, В. Кратінова, О. Караман // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2007. – № 3. – С. 99–105.
29. Ларіонова Н. Б. Волонтерство в інституційному просторі / Н. Б. Ларіонова, В. О. Кратінова // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2011. – № 1. – С. 4–11.
30. Лісовець О. В. Технології волонтерської роботи в діяльності дитячих громадських організацій / О. В. Лісовець // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. Вип. 24 / [редкол. : П. Ю. Саух та ін.]. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2005. – С. 248–250.
31. Лях Т. Л. Волонтер / Т. Л. Лях // Соціальна педагогіка : мала енцикл. / за заг. ред. І. Д. Зверєвої. – К. : Центр учб. л-ри, 2008. – С. 36–39.
32. Лях Т. Л. Волонтерство в соціально-педагогічній діяльності / Т. Л. Лях // Соціальна педагогіка : навч. посіб. / за ред. О. В. Безпалько. – К. : Академвидав, 2013. – С. 119–128.
33. Лях Т. Л. Волонтерство : poradnik dla organizatora wolonterskiego ruchu [Текст] / Т. Л. Лях, О. В. Безпалько, Н. В. Заверико, І. Д. Зверєва, Н. В. Зимовець та ін. – К. : ВГЦ «Волонтер», 2001. – 176 с.
34. Лях Т. Л. Методика організації волонтерських груп : навч. посіб. / Т. Л. Лях – К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – 160 с.
35. Лях Т. Л. Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. Наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Т. Л. Лях. – К., 2009. – 20 с.
36. Маккарлі С. Управління діяльністю волонтерів. Як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства / С. Маккарлі,

- Р. Лінч; пер. з англ. О. Винничук. – К. : Ресурсний центр розвитку громадських організацій «Гурт», 1998. – 160 с.
37. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посібник / За ред. Т. Л. Лях; авт. кол. : З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. – К. : Версо-04, 2012. – 288 с.
38. Модели организаций Milieukontakt Oost-Europa, Запад-Восток [Електронний ресурс] / Проект «Организация и управление». – Режим доступу: <http://www.wildfield.ru/club/c04b101.htm>. – Назва з екрану.
39. Наказ Міністра оборони України «Про затвердження Переліку закладів охорони здоров'я Збройних сил України» № 871 від 18.12.2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0692-04>. – Назва з екрану.
40. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов. – 4-е изд., доп. – М. : ЛД ИНВЕСТ : Азбуковик, 2003. – 939 с.
41. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : посібник [для студ. вищ. навч. закладів] / Л. Е. Орбан-Лембрик – К. : Академвидав, 2003. – 448 с.
42. Організація волонтерського руху у вищих навчальних закладах : Діагностичний інструментарій : Методичні розробки [Текст] / Укл. Т. О. Рудякевич – Житомир : ЖДУ, 2004. – 48 с.
43. Павлик Н. П. Тематичний пакет занять з підготовки волонтерів до роботи з дітьми вулиці / Н. П. Павлик // Механізми взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорстокому поводженню з дітьми : навч.-метод. посіб. / за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. – К. : Юрисконсульт, 2005. – С. 299–315.
44. Пасько В. В. Система медичного забезпечення ЗС України в умовах воєнних конфліктів різної інтенсивності / В. В. Пасько, М. І. Бадюк, А. С. Котуза // Військова медицина України. – 2005. – № 1. – С. 5–11.

45. Пасько В. В. Медико-соціальні наслідки «асиметричних» та «мережних» війн / В. В. Пасько, А. С. Котуза // Військова медицина України. – 2007. – № 3. – С. 5–11.
46. Педагогические технологии : учеб. пособ. для студ. пед. спец. / [М. В. Буланова-Топоркова, А. В. Духавнева, В. С. Кукушин, Г. В. Сучков]; под ред. В. С. Кукушина. – Ростов-на-Дону : Март, 2002. – 320 с.
47. Підготовка волонтерів до реалізації ідеї гендерної рівності / [авт.-упоряд.: О. Л. Остапчук, Н. П. Павлик, С. В. Котова-Олійник] ; Упр. у справах сім'ї, молоді та спорту Житомир. облдержадмін., Центр гендер. освіти. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 158 с.
48. Порадник для волонтера. Досвід та висновки з реалізації програми «Волонтерство понад кордонами – ваші та наші успіхи» / опрацювання Моніка Домінік; переклад Олена Яременко. – Білгорай : [б. в.], 2004. – 22 с.
49. Программа менторской поддержки : метод. рекомен. по внедрению в Украине. – К. : Международный Альянс по ВИЧ/СПИД-у, 2011. – 156 с.
50. Резнікова В. В. Моральна свідомість особистості старшокласника як волонтера: системний підхід / В. В. Резнікова // Вісник Київського міжнародного університету. Серія : Психологічні науки. Вип. 11 / [редкол. : Т. О. Піроженко та ін.]. – К. : КиМУ, 2007. – С. 172–181.
51. Романова Н. Ф. Через літню школу волонтерів – до студентської соціальної служби / Н. Ф. Романова, Н. І. Бабій, Л. В. Березовська // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2007. – № 1. – С. 119–137.
52. Романова Н. Ф. Залучення студентської молоді до реалізації волонтерських програм: мотиваційні фактори / Н. Ф. Романова // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2008. – № 3. – С. 31–44.

53. Система медичного забезпечення військ (сил) – складова загальнодержавної політики охорони здоров'я громадян України / О. Ю. Булах, О. М. Власенко, В. Л. Савицький, В. І. Стриженко // Наука і оборона. – 2014. – № 2. – С. 27–33.
54. Слабжанин Н. Ю. Как эффективно работать с добровольцами / Н. Ю. Слабжанин. – Новосибирск : Межрегиональный общественный фонд «Сибирский центр поддержки общественных инициатив», 2002. – 98 с.
55. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / [Т. Ф. Алексєєнко, Т. П. Басюк, О. В. Безпалько та ін.]; за ред. І. Д. Зверєвої. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
56. Соціальна робота в територіальній громаді м. Києва : досвід 2004 року. Нариси практиків / [за ред. К. С. Шендеровського, І. Я. Ткач, К. В. Савченко]. – К. : КМЦССМ, 2004. – 204 с.
57. Спіжева Д. В. Тренінговий модуль «Основи волонтерського менеджменту» / Д. В. Спіжева // Соціальна і життєва практика учнів 12-річної школи / [за ред. І. Г. Єрмакова, Г. Г. Ковганич]. – Х. : Основа, 2008. – С. 181–192.
58. Сходинки до здоров'я : настільна книга для учня-тренера / [авт.-упор.: В. С. Петрович, О. Ю. Курінова, Ф. П. Шульган та ін.]. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – 142 с.
59. Тарасова Н. Волонтерська діяльність у навчальному закладі / Н. Тарасова // Директор школи. – 2012. – № 18. – С. 11–15.
60. Тюття Л. Т. Волонтерська участь у соціальній роботі як напрям соціальної практики учнів загальноосвітнього навчального закладу / Л. Т. Тюття // Соціальна і життєва практика учнів 12-річної школи / [за ред. І. Г. Єрмакова, Г. Г. Ковганич]. – Х. : Основа, 2008. – С. 84–91.
61. Философский энциклопедический словарь / [ред. кол. : С. С. Аверинцев и др.]. – 2-е изд. – М. : МГСУ Союз, 1998. – С. 208.

62. Циткилов П. Я. История социальной работы : учеб. пособ. для студ. вузов / П. Я. Циткилов; [под ред. В. И. Жукова]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 448 с.
63. Шибутани Т. Социальная психология : учеб. пособ. / Т. Шибутани; [пер. с англ. В. Б. Ольшанского]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 544 с.
64. Шумакова О. С. Зміст волонтерської діяльності студентів-волонтерів ВНЗ / О. С. Шумакова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 23 (282), Ч. І. – С. 213–225.
65. Щорс В. В. Волонтерська діяльність – провідна форма гуманістичного виховання старшокласників / В. В. Щорс // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 9. – С. 34–47.
66. Як стати волонтером / [упор. О. А. Мурашкевич.]. – Луганськ : Луганський обласний благодійний фонд «Підліток» : Луганський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, 2005. – 80 с.
67. Янц Н. Д. Основи діяльності волонтерів : курс лекцій / Н. Д. Янц. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – 119 с.
68. Canadian Social Work Text. – 1999. – Volume 1, (1) Fall. – 120 p.
69. Navaratnam K. K. Extension of volunteers / K. K. Navaratnam – Blacbirg : Viewpoint, 1986. – 19 p.
70. Nylund M. Varieties of Mutual Support and Voluntary Action : a Study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers / Marianne Nylund. – Helsinki : Nakapaino Oy, 2000. – 166 p.
71. Pettigrew T. Intergroup Contact Theory. Annual Review of Psychology / T. Pettigrew. – London, 1998. – P. 65–85.
72. Swanger J. Letter from the Editor: The Critical Pedagogy of Ethnography in the Border Studies Program. Quantative Studies in Education / J. Swanger. – New Orleans, 2002. – P. 1–10.